

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОТИДІЇ КОМУНІКАТИВНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

У статті висвітлено окремі аспекти проблеми комунікативних маніпуляцій у фаховій діяльності соціального педагога у світлі формування його професійно-комунікативної компетентності, вироблення навичок конструктивної, асертивної поведінки. У пропонуваній публікації зроблено спробу привернути увагу до проблеми комунікативних маніпуляцій у соціально-педагогічному процесі, необхідності спеціальної підготовки студентів до реальної шкільної практики. Завданням було виявити причини, що зумовлюють маніпулятивний вплив у соціально-педагогічній діяльності та його особливості; проаналізувати, механізми захисту від маніпулювання; систематизувати способи профілактики та попередження маніпулювання у сфері професійної діяльності соціального педагога.

Соціально-педагогічна діяльність заснована на різних видах і формах спілкування і вимагає вмінь будувати ефективну комунікацію. Важливим елементом професійного спілкування соціального педагога є протидія маніпуляціям, що часто з'являються в різних конфліктних ситуаціях, а також у взаєминах «учень-учень», «учень-група», «учень-батьки» та безпосередньо у стосунках із соціальним педагогом. При цьому розкрито сутність комунікативної поведінки різних учасників соціально-педагогічного процесу: соціального педагога, учнів, батьків, громадськості, названо типові прийоми і засоби маніпулювання, що ними використовуються.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів має передбачати системну підготовку до ефективного фахового спілкування, у тому числі до протидії комунікативним маніпуляціям. Для цього ми пропонуємо оптимально використовувати можливості навчальних дисциплін («Психологія», «Конфліктологія», «Риторика» та ін.). Майбутні соціальні педагоги повинні опанувати знання про структуру, механізми виникнення, особливостей комунікативних маніпуляцій; специфіку конфліктної взаємодії на різних за віком та соціальними ролями її учасників; шляхів, форм і методів маніпулятивної поведінки в конфлікті; практичні вміння та навички конструктивної протидії маніпуляцій у професійній сфері.

Отже, компетентне професійне спілкування соціального педагога передбачає наявність у нього певного «фахового портфеля» різноманітних засобів, моделей, стратегій неманіпулятивної комунікативної поведінки. На підставі таких знань про учасників спілкування, комунікативного опонента соціальний педагог може протистояти комунікативним маніпуляціям для досягнення високого результату своєї роботи.

Ключові слова: фахова підготовка соціального педагога, комунікативна культура, професійно-комунікативна компетентність, соціально-педагогічна діяльність, комунікативні якості, комунікативні маніпуляції, захист від маніпуляцій у спілкуванні.

В статье освещены отдельные аспекты проблемы коммуникативных манипуляций в профессиональной деятельности социального педагога в свете формирования его профессионально-коммуникативной компетентности, навыков конструктивного, асертивного поведения. В предложенной статье сделана попытка привлечь внимание к проблеме коммуникативных манипуляций в социально-педагогическом процессе, необходимости специальной подготовки студентов к реальной школьной практике. Следовало определить причины, обуславливающие манипулятивное влияние в социально-педагогической деятельности и его особенности, проанализировать механизмы защиты от манипулирования, систематизировать пути профилактики и предупреждения манипуляций в сфере профессиональной деятельности социального педагога. Важно было раскрыть сущность коммуникативного поведения разных участников социально-педагогического процесса: социального педагога, учеников, родителей, общественности, назвать типичные приемы и средства манипуляций, которые они используют.

Компетентное профессиональное общение социального педагога предусматривает наличие определенного «профессионального портфеля» различных средств, моделей, стратегий неманипулятивного коммуникативного поведения. Для формирования таких знаний и умений предлагаем оптимально использовать возможности профильных дисциплин («Психология», «Конфликтология», «Риторика», «Психолого-педагогические основы межличностного общения» и т. д.).

Ключевые слова: профессиональная подготовка социального педагога, коммуникативная культура, профессионально-коммуникативная компетентность, социально-педагогическая деятельность, коммуникативные характеристики, коммуникативные манипуляции, защиты от манипуляций в общении.

The article highlights some aspects of the problem of communicative manipulation in the professional work of a social pedagogue in the light of the formation of its professionally-communicative competence, the skills of constructive, assertive behavior. In this publication, an attempt is made to draw attention to the problem of communicative manipulation in the socio-pedagogical process, the need for special training of students to real school practice. The task was to identify reasons of manipulative influence in the socio-pedagogical activity and its features; to analyse the mechanisms of protection against manipulation; to systematize the methods of disease prevention and manipulation in the field of professional activity of the social pedagogue.

Socio-pedagogical work is based on different types and forms of communication and requires some skills to build effective communication. An important element of professional communication of the social pedagogue is resistance to manipulations that often appear in different conflict situations, as well as in the relationship between «student-student», «student-group», «student-parents» and directly in relationship with the social pedagogue. Thus the essence of the communicative behaviour of the various participants in the socio-pedagogical process is revealed: social pedagogue, students, parents, the public, typical techniques and tools of manipulation which are used are dominated.

Professional training of future social pedagogues should provide systematic training for effective professional communication, including counter-communicative manipulation. That's why we offer the optimum use of the possibilities of academic disciplines («Psychology», «Conflictology», «Eloquence» etc.). Future social teachers must acquire knowledge about the structure, mechanisms, features of communicative manipulation; the specifics of conflict interaction at different age and social roles of its participants; ways, forms and methods of manipulative behavior in conflict situations; practical skills and the skills of constructive interaction in the professional sphere.

So competent professional communication of the social pedagogue assumes the presence of any «professional portfolio» of various tools, models, stereotypes of anti manipulative communicative behavior. On the basis of such knowledge of the participants of communication, communicative opponent the social pedagogue can resist communicative manipulation to achieve a high result of his/her work.

Key words: professional training of social pedagogues, communicative culture, professionally-communicative competence, socio-pedagogical work, communication skills, communicative manipulations, protection against manipulations in communication.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до фахової підготовки соціального педагога, який має володіти комплексом професійних умінь, насамперед пов'язаних із готовністю здійснювати ефективне спілкування в різних сферах суспільного життя. Професійна діяльність соціального педагога тісно пов'язана з маніпулятивними міжособистісними стосунками, оскільки соціальному педагогу доводиться комунікувати з тими, хто не бажає конструктивно спілкуватися, налаштований агресивно, провокує конфлікт, відверто обманює тощо.

Фахова підготовка майбутніх соціальних педагогів результується професійно-комунікативною компетентністю, яка забезпечується особистісними якостями та сукупністю вмінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування з клієнтами і колегами.

Професійне спілкування соціального педагога потребує наявності у нього певного «фахового портфеля» різноманітних засобів, моделей, стереотипів комунікативної поведінки. На підставі таких знань про учасників спілкування, комунікативного опонента соціальний педагог може протистояти комунікативним маніпуляціям для досягнення високого результату своєї роботи.

Однак практика свідчить, що соціальні педагоги мають суттєві труднощі під час вирішення проблемних ситуацій у професійній діяльності, обрання стратегій поведінки, засобів впливу в комунікативних ситуаціях маніпулятивного характеру. Ті рішення, які вони приймають в умовах емоційного напруження та тиску, часто виявляються неефективними, засоби впливу – педагогічно недоцільними, а їх наслідками стають деструктивні конфлікти та відчуженість між учнями й соціальними педагогами. Джерелами формування комунікативної компетентності соціального педагога є життєвий досвід, загальна ерудиція, мистецтво і спеціальні методи навчання. Останні слід максимально використати для підготовки майбутніх фахівців до реальної професійно-комунікативної діяльності, формування здатності протистояти маніпуляціям у соціально-педагогічному спілкуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях проблема маніпуляції розглядається в різних аспектах: визначення видів впливу, прийомів розпізнавання маніпуляції, а також алгоритму протистояння маніпулятивному впливу (О. Сидоренко); виявлення передумов, механізмів, технології, критеріїв маніпуляції в міжособистісному спілкуванні (О. Доценко); маніпуляції в діловому спілкуванні й технології захисту від них (В. Панкратов); опис особливостей маніпуляції вчителів при взаємодії з учнями (Е. Шостром); установлення специфіки явища маніпулювання свідомістю (Н. Волинець), аналіз системи маніпулятивних технологій (О. Пелехатий) тощо.

Проте цілісної та систематизованої моделі діагностики та попередження маніпулювання у процесі соціально-педагогічної діяльності немає. Практика доводить гостру необхідність формування у майбутніх соціальних педагогів комплексу позитивних (неманіпулятивних) засобів взаємодії в спілкуванні через придбання навичок розпізнавання маніпуляцій та протидії їм, набуття навичок конструктивного діалогу.

Метою написання статті є визначення специфіки та причин комунікативних маніпуляцій у соціально-педагогічній діяльності, виявлення шляхів протидії маніпулятивним впливам у сфері професійної діяльності соціального педагога.

Основні завдання – виявити причини, що зумовлюють маніпулятивний вплив у соціально-педагогічній діяльності та його особливості; проаналізувати механізми захисту від маніпулювання; систематизувати способи профілактики та попередження маніпулювання у сфері професійної діяльності соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи визначення, подані в ряді словників та монографій, поняття маніпуляції можна трактувати, як: 1) комунікативний вплив, що призводить до актуалізації в об'єкта впливу відповідних мотиваційних станів (відчуттів, атитюдів, стереотипів), які спонукають його до дій бажаного (вигідного) для суб'єкта впливу, при цьому не передбачається, що він обов'язково повинен бути не вигідним для об'єкта впливу; 2) акт впливу на людей або вмиле управління ними, особливо зі зневажливим підтекстом, приховане управління або обробка; 3) вид застосування влади, при якому той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи характеру поведінки, якого він від них очікує. Тобто маніпуляції – це свідомі цілеспрямовані соціальні дії, що тлумачаться, як прихований вплив на реципієнта для досягнення комунікатором власної мети у взаємодії шляхом зміни думок, дій, поведінки реципієнта, що забезпечуються і комплексом знань та вмінь впливати на прийняття рішень іншими особами або цілими групами, для досягнення необхідної мети, а також здатність захищатися від такого впливу.

У процесі професійної комунікації соціальний педагог установлює контакт із клієнтом, з'ясовує проблеми, їх сутність та накопичує інформацію для організації результативної допомоги. Професійне спілкування при цьому передбачає вплив як на клієнта, так і на самого соціального педагога, оскільки перемовини з батьками, представниками влади, ділових кіл, різних закладів та організацій, які щоденно ним здійснюються, безпосередньо пов'язані з протидією маніпуляціям і залежить від рівня комунікативної компетентності соціального педагога, від умінь володіти методами конструктивного спілкування.

Причинами маніпуляцій у сфері професійної діяльності соціального педагога є порушення механізмів соціально-педагогічного спілкування, а саме: неготовність бачити й розуміти співрозмовника; поважати його як особистість, уміти вислухати; нерівність позицій співрозмовників; нехтування почуттями і переживаннями комунікантів, небажання підтримати думку співрозмовника тощо. У професійній діяльності соціального педагога можна назвати ряд типових комунікативних ситуацій, у яких можливі комунікативні маніпуляції, де комунікантами виступають:

Тобто, соціальний педагог може виступати суб'єктом, об'єктом маніпуляції чи посередником для подолання маніпулятивних дій. Наведені комунікативні пари мають свої особливості та моделі спілкування. Водночас слід визначити основоположні характеристики маніпуляції в соціально-педагогічній діяльності.

Кожна конкретна маніпулятивна дія забезпечує рішення певного завдання: наприклад, залучення уваги, формування певного образу, формування певних соціальних установок, нагнітання визначеного негативно забарвленого стану або, навпаки, ослаблення напруженості, спонування активності або її блокування. Завдання можуть бути спрямовані на внесення коректив у процеси, мотиви діяльності, настанови, стани та інші психологічні феномени, що забезпечують активність людини. Такі дії слід розглядати, як певні фази процесу маніпулятивного впливу: а) програмування – приховане кодування свідомості для підготовки об'єкта до необхідної маніпулятору дії; б) власне маніпулювання – спроба досягнути бажаного результату шляхом застосування низки прийомів, які вводять в оману, але не належать до силових дій; в) тиск – відверта «демонстрація сили», відкритий шантаж; г) атака – використання всіх наявних ресурсів під час активної маніпулятивної дії [Бойко, 2010]. Усі вони належать до одного маніпулятивного арсеналу, а відмінність між ними полягає лише у характері дії: атака – потужність/активність; тиск – демонстрація/інтенсивність; маніпулювання – двозначність/спритність; програмування – одноманітність/послідовність [Дерюгін, 2003: с. 213].

Науковці виділяють типові моделі маніпулятивної дії: а) перевантаження інформацією; б) ескалація розумової напруги; в) обмеження часу для сприйняття повідомлень; г) активне відволікання від осмислення; д) стимулювання емоційного мислення; та тактичні маніпулятивні прийоми, завдяки яким: відволікається увага шляхом

жонгливання аргументами; маскується дія (схиляння до гіршого варіанту рішення); виключається опонент з його інтересами і потребами зі сценарію розвитку подій; створюються ситуації-пастки для «вибору без вибору»; залучаються приховані ресурси [Бойко, 2010: с. 29-198].

Способи маніпуляції в соціально-педагогічній сфері можуть бути різноманітними, але їх пов'язує між собою переінакшення інформації на користь певної особи або групи для отримання певної вигоди. До них можна віднести: явну брехню, повторення, роздратування, гнів, спокушання, підкуп, шантаж, погрози, залякування, сором і відчуття провини, сарказм, турботу, гордість, лестощі тощо [Ендмюллер, 2006]. Невід'ємними засобами маніпуляції є динамічні сили: темп мови, тон, паузи, ініціатива в спілкуванні; позиційні переваги: експлуатація емоційного тону колишніх відносин та ін. Важливо знати універсальні вислови-індекси, що свідчать про маніпуляції: «всі ... однакові», «завжди», «вічно», «я так і знав», двозначність слів, «комунікативний саботаж» (при якому попередня репліка ігнорується, а у відповідь вводиться новий зміст), заміщення суб'єкта дії, підміна нейтральних понять емоційно-оцінними корелянтами, тематичне перемикання тощо.

Особливості маніпуляції значною мірою залежать від соціотипу маніпулятора, який дає можливість прогнозування характеру, інтенсивності та динаміки маніпулятивного впливу, що суттєво залежать від соціально-психологічних особливостей особистості маніпулятора.

У соціально-комунікативній ситуації «учень-учень» маніпуляції зумовлені віковими особливостями підлітків та юнаків (категоричність, прагнення до самоствердження, схильність до обману, перебільшення, почуття самотності, егоїстичність, соціальна недосвідченість та відособленість, уміння маскувати мотиви поведінки і почуття, схильність до пристосування). Важливими при цьому є вікові конфлікти, викликані потребою у домінуванні, виконання нових соціальних ролей, позиціонування себе як дорослого, а також несамостійність і залежність від дорослих, конформність, прагнення перекладати провину на інших тощо. Причинами комунікативних маніпуляцій, до яких вдаються учні, є нездатність аргументовано довести власну позицію, прагнення перекласти власну провину на іншого (у тому числі на батьків, учителів та ін.), потреба сказати неправду тощо. Типовими маніпулятивними засобами учнів можуть бути сльози, погрози, бравада, спекуляції, порівняння, шантаж, брехня і т.д. Найчастіше соціальні педагоги зустрічаються з такими типами учнів-маніпуляторів, як: «диктатор», «ганчірка», «симулянт», «крутий» та ін.

У ситуації «учень-група» маніпуляції викликані специфікою поведінки особистості у групі: конформізм, «ефект натовпу», зараження, стосунки лідер-аутсайдер тощо. Маніпуляції у групі здебільшого

стосуються тиску групи, догоджання загальної думці, конформізму, виправдання обраних ролей чи масок та ін.

У взаєминах «*учень (дитина)-батьки*» маніпуляції можливі з обох боків. Найчастіше такі маніпуляції апелюють до любові, обов'язку та страху. (Наприклад: «ми присвятили тобі життя», «ти мене не любиш», «ти повинен», «якщо не ... то...» та ін.). У спілкуванні із соціальним педагогом батьки часто маніпулюють своїми «правами на дитину», заборонаю втручання в життя сім'ї, перекладанням відповідальності за виховання дитини на школу. При цьому найчастіше батьки «повчають», вдаються до диктату чи удаваної безпорадності у вирішенні наявних проблем.

Маніпуляції можливі і в ситуації професійного спілкування соціального педагога з суспільством (громадою, ЗМІ) чи соціальними партнерами (працівниками різних соціальних служб та установ). Причиною маніпуляцій при цьому є прагнення перекласти відповідальність чи звинуватити у наявних проблемах і т.д. Здебільшого громадськість виконує роль контролера чи обвинувачувача з набором типових маніпуляцій (тотальне звинувачення школи, перекладання відповідальності з сім'ї, громади на педагогів, створення узагальненого негативного образу сучасної молоді тощо).

Захист від маніпулювання – це система дій соціального педагога, спрямована на нейтралізацію чи мінімізацію негативних переживань (відчуття тривоги, невпевненості, вини, дискомфорту тощо) та можливих збитків, що може завдати спілкування. Початком протидії тим, хто прагне втягти до конфлікту, маніпуляції, є встановлення контакту, взаєморозуміння шляхом з'ясування інтересів, потреб, проблем, які турбують співрозмовника. Насамперед необхідно встановити, звідки агресія, чому вам протидіють – через ворожість, роздратованість, образу, самозахист тощо. Соціальні педагоги мають володіти вміннями протидіяти маніпуляціям: відійти – збільшити дистанцію, перервати контакт; блокувати, контролювати комунікативні дії, володіти собою, не піддаватися маніпуляції, допомагати опонентам опанувати себе; шукати компроміс (домовлятися про нові правила) тощо.

Важливою умовою підготовки майбутніх соціальних педагогів до протидії маніпуляціям є формування в них конфліктологічної компетентності, а також таких особистісних рис, як принциповість, об'єктивність, вимогливість тощо. Необхідною профілактикою маніпулювання є розвиток у кожної особистості критичності мислення і рефлексії, формування навичок асертивної поведінки у процесі навчання молоді. Це має забезпечити неконфліктну поведінку, уміння вирішувати конфлікти, поведінка людини завдяки таким якостям, як: 1) повага до себе, почуття власної гідності, чесність, протидія маніпуляції; 2) повага до інших, дружлюбність, визнання права інших на власну точку зору, позицію, невикористання стосовно інших маніпулятивних технологій;

3) використання при вирішенні конфліктних ситуацій принципу співробітництва.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до протидії комунікативним маніпуляціям потребує максимального використання можливостей фахових предметів, таких курсів, як: «Психологія», «Риторика», «Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування», «Конфліктологія» та ін. Важливими є тренінги, спрямовані на формування механізмів протидії маніпулятивним намірам через створення тактики позитивної міжособової взаємодії; розвиток культури спілкування, плідного використання неманіпулятивних способів взаємодії, застосування рольових та ділових ігор, моделювання проблемних ситуацій конфліктного характеру тощо.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів повинна забезпечити формування у них знань про структуру, механізми виникнення, особливості комунікативних маніпуляцій; специфіку конфліктної взаємодії на різних за віком та соціальними ролями її учасників; шляхів, форм і методів маніпулятивної поведінки в конфлікті; а також вироблення практичних умінь і навичок конструктивної протидії маніпуляціям у професійній сфері.

Перспективи подальших розвідок. Із метою подальшого вивчення комунікативних маніпуляцій у роботі соціального педагога доцільно класифікувати типи «маніпуляторів» та «об'єктів маніпуляції» у соціально-педагогічному процесі, дослідити типові стратегії маніпулювання та прийоми протидії.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко, 2010* – Бойко О. Д. Політичне маніпулювання / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
- Дерюгин, 2003* – Дерюгин В. И. Теневая психология : Методы психологического воздействия и способы психологической защиты : Периодическая таблица элементов психологии / В.И. Дерюгин. – М. : Эксмо, 2003. – 317 с.
- Присяжнюк, 2010* – Присяжнюк М. М. Як розпізнати загрозу маніпулювання й протидіяти йому / М. М. Присяжнюк // Сугестивні технології маніпулятивного впливу. – К. : наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. – С. 220-224.
- Прокоф'єва, 2009* – Прокоф'єва О. О. Юнаки як об'єкти маніпулятивних міжособистісних стосунків / Наука і освіта : наук.-практ. журн. півд. наук. центру АПН України. – 2009. – № 8. – Одеса, 2009. – С. 210-212.
- Фаер, 2001* – Фаер С. А. Приемы стратегии и тактики предвыборной борьбы : PR-секреты общественных отношений. «Ловушки» в конкурентной борьбе. Механизмы политической карьеры. - Изд. 2-е. - К., 2001. – 136 с.
- Шейнов, 2002* – Шейнов В. П. Скрытое управление человеком (Псих. манипул.) / В. П. Шейнов. – М. : ООО «Издательство АСТ», Мн. : Харвест, 2002. – С. 162-164.
- Шостром, 2008* – Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации. – М. : Апрель-Пресс, Психотер., 2008. – 192с.
- Эндмюллер, 2006* – Эндмюллер А. Техники манипуляции: распознавание и противодействие/ А. Эндмюллер, Т. Вильгельм. – М. : Омега-Л, 2006. – 144 с.

REFERENCES

- Boiko, 2010* – Boiko O. D. Politychne manipuliuvannia / O. D. Boiko. – K. : Akademvydav, 2010. – 432 s.
- Deriuhyn, 2010* – Deriuhyn V. I. Tenevaia psykholohyia: Metody psykholohycheskoho vozdeistvyia y sposoby psykholohycheskoi zashchyty: Peryodycheskaia tablytsa elementov psykholohyy / V. I. Deriuhyn. – M. : Eksmo, 2003. – 317s.
- Prysiazhniuk, 2010* – Prysiazhniuk M. M. Yak rozpoznavaty zahrozu manipuliuvannia i protydiaty yomu / M. M. Prysiazhniuk// Suhestyvni tekhnolohii manipulyativnoho vplyvu. – K. : nauk.-vyd. Viddil NA SB Ukrainy, 2010. – S. 220–224.
- Prokof'ieva, 2009* – Prokof'ieva O. O. Yunaky yak ob'iekty manipulyatyvnykh mizhosobystyisnykh stosunkiv./ Nauka i osvita : nauk.-prakt. Zhurn. Pivd. Nauk. tsentru APN Ukrainy – 2009. – № 8. – Odesa, 2009. – S. 210–212.
- Faer, 2001* – Faer S. A. Pryemy stratelyy y taktiky predvybornoi borby: PR-sekrety obshchestvennykh otnoshenyi. «Lovushky» v konkurentnoi borbe. Mekhanyzmy politycheskoi karery. – Yzd. 2-e. – K., 2001. – 136 s.
- Sheinov, 2002* – Sheinov V. P. Skrytoe upravlenye chelovekom (Psyh. manipul.) – M. : OOO «Yzdatelstvo AST», Mn. : Kharvest, 2002. – S. 162-164.
- Shostrom, 2008* – Shostrom E. Chelovek-manipulyator. Vnutrennee puteshestvye ot manipulyatsyy k aktualyatsyy. – M. : Aprel-Press, Psykhoter., 2008. – 192s.
- Endmiuller, 2006* – Tekhnykyma nypulyatsyy : raspoznavanye y protyvodeistvye / A. Endmiuller, Endmiuller A. T. Vylhelm. – M. : Omeha-L, 2006. – 144 s.

Надійшла до друку 3.03.2015 року

УДК 373.2

Сузанна Позняк

**МЕТОДИКА ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ
ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ**

Статтю присвячено висвітленню процедури констатувального експерименту, спрямованого на виявлення особливостей дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку в експериментальній діяльності. Презентовано критерії та показники виявлення рівнів сформованості дослідницьких умінь старших дошкільників в експериментальній діяльності, зокрема такі: мотиваційно-пізнавальний (стійкість інтересу, активність щодо прояву інтересу, бажання експериментувати, ініціативність у дослідницько-експериментальній діяльності), цілеутворювальний (усвідомлення мети діяльності, висунення гіпотези, знання способів її розв'язання), планувальний (самостійність планування експериментальної діяльності та способів її реалізації, свідомий вибір предметів і матеріалів для експериментування), реалізуючий (діяльнісний) (планомірність виконання дії, активність проведення експерименту, утримання в пам'яті мети, доведення експерименту до кінця), рефлексивний (усвідомлення результату, спроможність установити причинно-наслідкові та часові зв'язки, здійснення умовиводів). Представлено діагностичні завдання для виявлення рівнів сформованості дослідницьких умінь старших дошкільників у процесі експериментування. Описано труднощі, що виникають у дошкільників під час експериментування, а також причини їх виникнення.

Ключові слова: *дитяче експериментування, дослідницька діяльність, дослідницькі уміння, методика діагностування, критерії та показники, діагностична ситуація, рівні сформованості дослідницьких умінь.*

Статья посвящена освещению процедуры констатирующего эксперимента, направленного на выявление особенностей исследовательских умений детей старшего дошкольного возраста в экспериментальной деятельности. Презентованы критерии и показатели уровней сформированности исследовательских умений старших дошкольников в